POMIĘDZY
МІЖ • МЕЖДУ • BETWEEN • ZWISCHEN • ENTRE

Polsko-Ukraińskie Studia Interdyscyplinarne
2023, nr 4 (11), ss. 69-71

https://czasopisma.marszalek.com.pl/en/10-15804/pom
DOI: 10.15804/PPUSI.2023.04.06

Małgorzata Mieczkowska

Beata Orłowska, Łukasz Budzyński, Joanna Lubimow, *Procesy inkluzji dzieci uchodźców z Ukrainy na przykładzie szkół podstawowych w Gorzowie Wielkopolskim*, Wydawnictwo Naukowe FNCE, Poznań 2022, ss. 314

Istotą polityki edukacyjnej jest stworzenie równych szans rozwoju indywidualnego cudzoziemców poprzez zdobywanie podstawowych umiejętności, wiedzy, kwalifikacji zawodowych. Tym samym system edukacji realizuje funkcję integracyjną. Stwarza dla nich ramy nieograniczonego, bezpłatnego dostępu do edukacji. Uwarunkowania te powodują, że szkoła staje się miejscem, w którym odbywa się proces społecznej socjalizacji. W niej nabywane są kompetencje funkcjonowania w państwie i w społeczeństwie. Stąd są transferowane wartości i normy społeczne do rodzin uchodźców oraz ich środowiska społecznego. Równocześnie społeczeństwo przyjmujące jest zainteresowane, by uczniowie nie podlegali procesom marginalizacji i izolacji. W tym celu tworzone są społeczne mechanizmy inkluzji, mające na celu przeciwdziałanie procesom wykluczenia społecznego z powodu nieznajomości języka, środowiska kulturowego, pochodzenia czy religii.

W polskich szkołach pojawienie się uczniów z Ukrainy po 24 lutego 2022 roku na wskutek migracji wojennej było nagłe i zaskakujące. W trybie alarmowym środowisko szkolne musiało dostosować swoją pracę do licznie przybyłych dzieci uchodźców. Nauczyciele stanęli przed wyzwaniem zweryfikowania własnych umiejętności i doświadczeń w procesie nauczania w sytuacji braku kompetencji językowych nowo przybyłych uczniów. Wypracowany polski model edukacyjny dotychczas zasadniczo realizował zadania wynikające z Ustawy Prawo oświatowe z 2021 roku. Był to konstrukt przygotowywany przez lata i modernizowany stopniowo, uwzględniając potrzeby uczniów i procesy społeczne.

Zaistniała sytuacja konfliktu wojennego stała się dla polskiego sytemu edukacyjnego realnym i praktycznym wyzwaniem zarówno z perspektywy nauczyciela, jak i dla uczniów-uchodźców oraz polskich rówieśników szkolnych. Zintegrowanie doświadczeń edukacyjnych tych podmiotów okazało się cennym doświadczeniem polskiej szkoły. Powszechne społeczne zaangażowanie, poparte zrozumieniem nadzwyczajnej sytuacji obywateli Ukrainy w kontekście agresji rosyjskiej w Ukrainie dało podstawy do dyskusji, jak ma przebiegać ten proces. Wniosło konkretne działania, by możliwie najlepiej spełnić potrzeby kontynuacji scholaryzacji dzieci-uchodźców w polskich szkołach podstawowych.

Doświadczenia i wnioski skonstruowane na gruncie szkół podstawowych Gorzowa Wielkopolskiego zostały zebrane i poddane analizie. Wyniki badań zostały przedstawione jako impuls do dalszych rozważań. W jaki sposób wykorzystać to doświadcze-

nie w procesie edukacji z perspektywy ministerstwa i podmiotów edukacyjnych w kolejnych latach to kryterium niniejszej publikacji.

Książka składa się ze wstępu, trzech rozdziałów, zakończenia, bibliografii, spisu tabel, spisu rysunków. Nie ma not o autorach ani streszczenia w języku angielskim. Struktura pracy jest przejrzysta, a rozplanowanie treści i rozdziały są logicznie uzasadnione. Publikacja jest dwujęzyczna, polsko-ukraińska. W tych uwarunkowaniach należy dostrzec, że publikacja ma 164 strony w języku polskim, pozostałe to translacja tekstu na język ukraiński oraz aneksy

We wstępie autorzy zaznaczyli, że postawili sobie za cel zbadanie procesu inkluzji obywateli pochodzenia ukraińskiego w społeczeństwie polskim na przykładzie województwa lubuskiego. Działania badawcze były możliwe dzięki uzyskaniu grantu w ramach konkursu „Dyplomacja Publiczna 2022-Ukraina II. Obrona dobrego imienia Polski przez monitorowanie działań o charakterze zniekształcającym, dezinformującym i dyfamacyjnym i adekwatne reagowanie na nie".

W rozdziale pierwszym monografii zaprezentowano analizę regulacji normatywnych obowiązujących w Polsce niezbędnych dla korzystania z prawa do nauki przez uczniów cudzoziemskich. Uwzględniono także te regulacje, które wydano po 24 lutego 2022. Przesłanką do analizy stały się braki kadrowe w sytuacji dużej absorbcji dzieci z Ukrainy do polskiego systemu oświaty i propozycje zatrudnienia pomocniczo nauczycieli z Ukrainy. W kolejny rozdziale przedstawiono aspekty i rekomendacje włączania dzieci ukraińskich w polski system edukacji, z uwzględnieniem procesu immersji i submersji językowej jako metod pracy z dziećmi w procesie nauczania. Zaznaczano walor kontekstu historycznego sąsiedztwa i bliskości kulturowej obu słowiańskich narodów. Wskazano na odrębne ścieżki edukacyjne w Polsce i w Ukrainie. Omówiono różnice podstaw programowych i liczbę godzin nauki w tygodniu na poszczególnych etapach edukacyjnych w obu systemach szkolnych. Przykładowo, odmienną kwestię czas trwania lekcji i treści podręczników do nauki. W rozdziale trzecim ujęto wyniki badań ilościowych i jakościowych dotyczących procesów inkluzji uczniów uchodźczych. Scharakteryzowano kulturowe i sieciowe mechanizmy inkluzji oraz pomoc psychologiczno-pedagogiczną ukierunkowaną na potrzeby straumatyzowanych uczniów i ich rodzin. Dokonano rozpoznania barier strukturalnych i kulturowych zaistniałych w sytuacji kryzysowej na gruncie gorzowskich szkół podstawowych i instytucji je wspierających.

Należy stwierdzić, że autorzy publikacji przygotowali interesujące opracowanie, które stanowi istotny wkład w badania nad procesem inkluzji uczniów w systemie oświatowym w Polsce. Dokonana kwerenda źródłowa była skrupulatna i rzetelna, a zebrana bibliografia jest bogata, zawiera polskie i obcojęzyczne, angielskie tytuły. Źródła internetowe stanowią poszerzenie zakresu bibliografii o aktualne opracowania dedykowane rekomendacjom systemowym dotyczących dzieci-uchodźców z Ukrainy. W tekście nie brak odniesień do tekstów źródłowych, informacji prasowych, wypowiedzi respondentów ankiet i wywiadów. Pracę zamyka rozdział, w którym autorzy potwierdzają zaangażowanie lokalnych struktur społecznych w niesienie pomocy uchodźcom z Ukrainy i wskazują zaplecze edukacyjne jako istotny element stabilizacji emocji uczniów w różnych aspektach psychologiczno-pedagogicznej pomocy, wsparcia asystenta międzykulturowego. Walorem pracy jest także zdiagnozowanie deficytów systemowych, kadrowych i materialnych. Badania strukturalne podstawowych szkół gorzowskich dały asumpt do stwierdzenia, że nie ma tu przygotowanych strategii działań edukacji włączających jako potencjalnie pożądanych. Także charakter oddziałów przygotowawczych okazał się nie całkowicie spełniającym zakładane cele. Proces integracji uczniów z szerszym środowiskiem szkolnym nie był tak oczywisty, jak zakładano. Dostrzeżono bariery inkluzyjne po stronie ukraińskich uczniów, wskazując przede wszystkim na niskie kompetencje językowe.

Sytuacja, z jaką przyszło się zmierzyć polskiej szkole i nauczycielom po 24 lutego 2022 jest bezprecedensowa. Dotychczas kontakty z uczniami z doświadczeniem uchodźczym nie miały miejsca w polskiej oświacie w takiej skali. Wnioski badania są pozytywne, zarówno szkoła, jak i nauczyciele oraz uczniowie potrafią nieść pomoc i stworzyć przyjazne miejsce dla dzieci cudzoziemskich. Praktyka wskazuje, że można wypracować rozwiązania, dbając o tożsamość uczniów uchodźców i gwarantując dzieciom zaplecze edukacyjne. Badania przeprowadzone po 24l lutego 2022 roku wskazały, że w szkołach uruchomiono szereg procesów inicjujących inkluzję

społeczną uczniów z Ukrainy. Podjęto wieloaspektowe działania na rzecz integracji i wsparcia. W gorzowskich szkołach podstawowych zapewniono pomoc materialną w zakresie wyposażenia uczniów w wyprawki szkolne. We wszystkich badanych szkołach realizowana była podstawowa pomoc psychologiczno-pedagogiczną polegająca na zapewnieniu dostępu do psychologów oraz pedagogów szkolnych. Czynnikami różnicującymi zakres pomocy były posiadane zasoby kadrowe, dostęp do psychologów i pedagogów ukraińskojęzycznych oraz kreatywność dyrektorów szkół. Ponadto szkoły różnicowały się sposobem inicjowania procesów odbudowywania bezpieczeństwa uczniów. Szczególny wpływ na ten proces miało doświadczenie własne szkoły w pracy z uczniami imigranckimi. Dowiedziono, że szkolne sieci społeczne są wyraźnie uwarunkowane strukturalnie poprzez realizowany model kształcenia klasowego. A tym samym, że rozwój sieci społecznych typu pomostowego łączy się z integracyjnym modelem kształcenia. Wykazano, że model kształcenia nie wpływa na poziom poczucia akceptacji przez ucznia uchodźczego. Odnotowano, że tylko dla połowy badanych szkolne sieci społeczne mają charakter wyłączny. A pozostali funkcjonują także w pozaszkolnych sieciach społecznych. Zaznaczono fakt, iż szkoły dostarczały wsparcia w zakresie rozwoju kompetencji językowych uczniów z Ukrainy, a ocena jakości tego wsparcia była zależna od poziomu znajomości języka polskiego. Co istotne, w badaniach stwierdzono, że wielu uczniów uchodźczych, w badanych szkołach, miało możliwość dalszego rozwijania swoich zainteresowań. Natomiast zasadniczą barierą w realizacji podstawy programowej były niskie kompetencje językowe uczniów uchodźczych.

Ponieważ ruchy migracyjne wywołują napięcia i konflikty, ważne jest ich diagnozowanie i rzeczowe przedstawianie potencjalnych zagadnień. Z pewnością omawiana publikacja spełnia to kryterium i pozwala czytelnikowi zrozumieć złożoność wyzwania z perspektywy bezpieczeństwa kulturowego i edukacyjnego. Doświadczenia zdobyte na płaszczyźnie oświatowej po 24 lutego 2022 roku przełamały indolencję, wynikającą z założenia, że procesy inkluzji i ekskluzji imigrantów i uchodźców nie dotyczą państwa i społeczeństwa polskiego w szerokim wymiarze.